

Πού βρίσκεται το εισόδημα του ελληνικού νοικοκυριού σήμερα σε σχέση με την αρχή της κρίσης το 2009

Μέρος II: Η Ελλάδα δεν έχει ανακτήσει τα προ κρίσης επίπεδα παραγωγικότητας, καθώς το 2024 ο δείκτης πραγματικής παραγωγικότητας της εργασίας βρίσκεται περίπου 14% χαμηλότερα από το 2009, ενώ η παραγωγικότητα ανά εργαζόμενο είναι ακόμη χαμηλότερη, περίπου 18% κάτω από το επίπεδο του 2009.

Στο πρώτο μέρος της ανάλυσης είδαμε επίσης ότι το 2024 το πραγματικό εισόδημα του ελληνικού νοικοκυριού υπολείπεται κατά 15% του εισοδήματος το 2009, και πως η Ελλάδα μαζί με την Ιταλία (-0,7%) είναι οι χώρες της κρίσης που δεν έχουν επανέλθει στα προ κρίσης επίπεδα.

Βασικά Συμπεράσματα:

- Η Ελλάδα δεν έχει ανακτήσει τα προ κρίσης επίπεδα παραγωγικότητας, καθώς το 2024 ο δείκτης πραγματικής παραγωγικότητας της εργασίας βρίσκεται περίπου 14% χαμηλότερα από το 2009, ενώ η παραγωγικότητα ανά εργαζόμενο είναι ακόμη χαμηλότερη, περίπου 18% κάτω από το επίπεδο του 2009.
Συγκριμένα, ανά κλάδο, η σύγκριση της σημερινής (2024) παραγωγικότητας της εργασίας σε σχέση με το 2009 (βάση 100 μονάδων) έχει, σε αύξουσα σειρά, ως εξής:
 - Για το εμπόριο, τις μεταφορές, τη διαμονή και την εστίαση, 61,47 μονάδες (περίπου -38,5%).
 - Για τις επαγγελματικές και διοικητικές υπηρεσίες, 62,82 μονάδες (περίπου -37%).
 - Για την ενημέρωση και την επικοινωνία, 78,72 μονάδες (περίπου -21%).
 - Για τις κατασκευές, 87,38 μονάδες (περίπου -13%).
 - Για τον πρωτογενή τομέα, 97,93 μονάδες (περίπου -2%).
 - Για τη βιομηχανία (πλην κατασκευών), 98,71 μονάδες (περίπου -1,3%).
 - Για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, 107,08 μονάδες (περίπου +7%).
- Ως προς την παραγωγικότητα αναλόγως του μεγέθους των επιχειρήσεων προκύπτει η εξής εικόνα σε σχέση με το 2009 (βάση 100 μονάδων):
 - Οι επιχειρήσεις με 1–9 εργαζομένους (βάσεις των πιο πρόσφατων διαθέσιμων δεδομένων για το 2023) βρίσκονται στις 84,74 μονάδες (περίπου -15%).
 - Οι επιχειρήσεις με 10–49 εργαζομένους το 2021 (τελευταία στοιχεία) βρίσκονταν στις 55 μονάδες (περίπου -45%).
 - Οι επιχειρήσεις με 50–249 εργαζομένους το 2022 (τελευταία στοιχεία) κινούνταν κοντά στις 102 μονάδες (περίπου +2%).
 - Οι επιχειρήσεις 250+ εργαζομένων το 2023 (τελευταία στοιχεία) βρίσκονται στις 98 μονάδες (περίπου -2%).

i Πρόεδρος ΚΕΦΙΜ

ii Επικεφαλής Ερευνών ΚΕΦΙΜ

- Ως προς την συμβολή των επιμέρους κλάδων στην οικονομία: Το εμπόριο, οι μεταφορές, η διαμονή και η εστίαση είναι οι κλάδοι με το μεγαλύτερο ποσοστό συνεισφοράς στο ΑΕΠ, ενώ οι κατασκευές καταγράφουν αντίστοιχα την χαμηλότερη συνεισφορά.

Πιο συγκεκριμένα η προστιθέμενη αξία ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα το 2024:

- Στις κατασκευές βρίσκεται στο 1,9% (+0,6 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2019), έναντι 4,9% στην ΕΕ.
- Στις τέχνες, τη διασκέδαση και την ψυχαγωγία βρίσκεται στο 3% (-0,2 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2019), έναντι 2,8% στην ΕΕ.
- Στην ενημέρωση και την επικοινωνία βρίσκεται στο 3,2% (+0,4 σε σχέση με το 2019) έναντι 4,9% της ΕΕ.
- Στον πρωτογενή τομέα βρίσκεται στο 3,8%

(+0,1 σε σχέση με το 2019) έναντι 1,6% της ΕΕ.

- Στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες βρίσκεται στο 5,6% (+1,2 σε σχέση με το 2019) έναντι 4,2% της ΕΕ.
- Στις επαγγελματικές και διοικητικές υπηρεσίες βρίσκεται στο 5,9% (+1,2 σε σχέση με το 2019) έναντι 10,7% της ΕΕ.
- Στη βιομηχανία (πλην κατασκευών) βρίσκεται στο 13,1% (+1 σε σχέση με το 2019) έναντι 17,3% της ΕΕ.
- Στις δραστηριότητες ακίνητης περιουσίας βρίσκεται στο 13,7% (-2,1 σε σχέση με το 2019) έναντι 9,7% της ΕΕ.
- Στον δημόσιο τομέα βρίσκεται στο 15,3% (-1,7% σε σχέση με το 2019) έναντι 16,8% της ΕΕ.
- Στο εμπόριο, τις μεταφορές, τη διαμονή και την εστίαση βρίσκεται στο 21,4% (-0,6 σε σχέση με το 2019) έναντι 16,9% της ΕΕ.

Εισαγωγή:

Στο πρώτο μέρος της ανάλυσής μας,¹ σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία της Eurostat² σχετικά με το εισόδημα των νοικοκυριών, είδαμε ότι το 2024 το πραγματικό εισόδημα του ελληνικού νοικοκυριού υπολείπεται κατά 15% του εισοδήματος του 2009, και πως η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της κρίσης που δεν έχει επανέλθει στα προ κρίσης επίπεδα.

Ωστόσο, η εξέλιξη των εισοδημάτων συνδέεται με την εξέλιξη της παραγωγικότητας. Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας είναι ένας από τους επιδραστικότερους παράγοντες αύξησης των εισοδημάτων μακροχρόνια. Μελέτη του 2023 στο επιστημονικό περιοδικό *Structural Change and Economic Dynamics* σε 25 χώρες του ΟΟΣΑ την περίοδο 1960–2019 δείχνει ότι:

- α) μακροχρόνια, η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας συνδέεται με άνοδο των πραγματικών μισθών, και
- β) ένα μέρος των κερδών της παραγωγικότητας καταλήγει στα κέρδη και όχι στους μισθούς.³

Στις ΗΠΑ, η μελέτη σε κλάδους της βιομηχανίας δείχνει πως η παραγωγικότητα της εργασίας και οι πραγματικοί μισθοί συνδέονται, καθώς οι αυξήσεις της παραγωγικότητας συνοδεύονται από αυξήσεις στους πραγματικούς μισθούς, αν και μικρότερες της μονάδας.⁴

Ακόμη, περίοδοι ταχύτερης αύξησης της παραγωγικότητας συνδέονται στατιστικά με ταχύτερη αύξηση, τόσο της μέσης όσο και της διάμεσης απο-

ζημίωσης εργασίας. Συνεπώς η αύξηση της παραγωγικότητας φαίνεται να τείνει να αυξάνει τους μισθούς σε μακροχρόνιο ορίζοντα.⁵

Το 2026, σύμφωνα με την τελευταία ετήσια σχετική έκθεση του Εθνικού Συμβουλίου Παραγωγικότητας (ΕΣΥΠ) και του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)⁶, η παραγωγικότητα στην Ελλάδα αναμένεται να αυξηθεί. Πιο συγκεκριμένα, η έκθεση αναφέρει πως προβλέπεται σωρευτική αύξηση 2,3% στο ΑΕΠ ανά εργαζόμενο και 2,0% στο ΑΕΠ ανά ώρα εργασίας. Επίσης, στην έκθεση σημειώνεται πως την περίοδο 2023–2024 σημειώθηκε αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας σε όρους ΑΕΠ ανά εργαζόμενο κατά 1% και σε όρους ΑΕΠ ανά ώρα εργασίας κατά 0,77%.

Στην παρούσα ανάλυση εστιάζουμε στην συνολική εικόνα της παραγωγικότητας της εργασίας σήμερα σε σχέση με τα προ κρίσης επίπεδα, στο σύνολο της οικονομίας, ανά κλάδο και μέγεθος επιχείρισης. Δηλαδή, απαντάμε στο ερώτημα πού βρισκόμαστε σήμερα σε σχέση με την έναρξη της κρίσης.

Παραγωγικότητα της εργασίας: Η Ελλάδα δεν έχει ανακτήσει τα προ της κρίσης επίπεδα παραγωγικότητας.

Στο Γράφημα 1 παρουσιάζονται οι δείκτες πραγματικής παραγωγικότητας της εργασίας ανά εργαζόμενο και πραγματικής παραγωγικότητας της εργασίας ανά ώρα εργασίας με δεδομένα από το Greece in Numbers⁷ και αρχική πηγή την Eurostat, με έτος βά-

- 1 Ρώμπαπας, Ν., & Σαραβάκος, Κ. (2025, Οκτώβριος). Πού βρίσκεται το εισόδημα του ελληνικού νοικοκυριού σήμερα σε σχέση με την αρχή της κρίσης το 2009 (Policy Brief No. 10). Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών.
- 2 Eurostat Adjusted gross disposable income of households in real terms per capita (2010=100), [Key indicators - annual data \[nasa_10_ki_custom_18762441\]](#).
- 3 Cruz, M. D. (2023). Labor productivity, real wages and employment in OECD economies. *Structural Change and Economic Dynamics*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2023.05.007>. Στην ίδια μελέτη επίσης τα ευρήματα δείχνουν πως δεν είναι μόνο ότι η παραγωγικότητα ωθεί τους μισθούς, αλλά και ότι υψηλότεροι πραγματικοί μισθοί μπορούν να προηγούνται αυξήσεων στην παραγωγικότητα, με την προϋπόθεση ότι οι επιχειρήσεις απαντούν σε αυξήσεις κόστους με επενδύσεις σε κεφάλαιο, τεχνολογία και καλύτερη οργάνωση.
- 4 Strauss, J., & Wohar, M. (2004). The linkage between prices, wages, and labor productivity: A panel study of manufacturing industries. *Journal of Money, Credit and Banking*, 36(2), 329–352. <https://doi.org/10.1002/j.2325-8012.2004.tb00612.x>.
- 5 Stansbury, A., & Summers, L. H. (2018). *Productivity and pay: Is the link broken?* (PIIE Working Paper 18-5). Peterson Institute for International Economics.
- 6 Greek National Productivity Board (2025), Greek National Productivity Board Annual Report 2025, KEPE Publishing, Athens, Greece.
- 7 Το [Greece in Numbers](#) είναι έργο του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών - IOBE σε συνεργασία με το Ελληνικό Παρατηρητήριο (Hellenic Observatory) του London School of Economics και το Πρόγραμμα Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Yale.

σης το 2009. Η παραγωγικότητα **ανά ώρα εργασίας** το 2024 βρίσκεται περίπου **14% κάτω** από το 2009. Η παραγωγικότητα **ανά εργαζόμενο** βρίσκεται ακόμη χαμηλότερα, περίπου **18% κάτω** από το 2009.

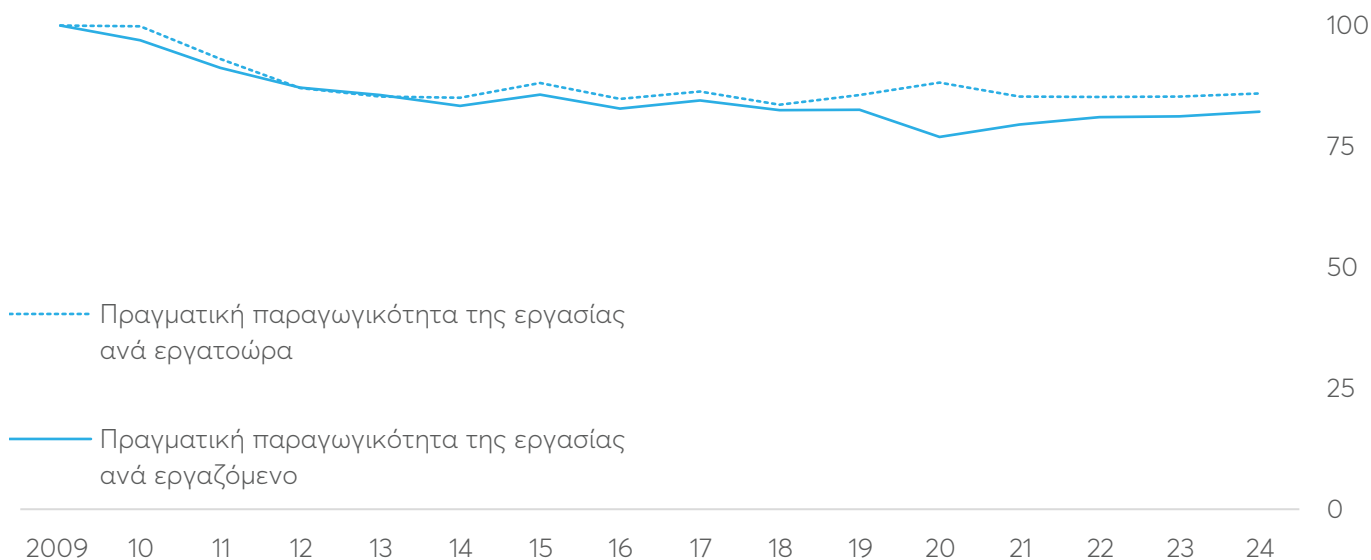
Πιο συγκεκριμένα, η παραγωγικότητα ανά εργαζόμενο, δηλαδή ο κύριος δείκτης παραγωγικότητας της εργασίας, εμφανίζει μεγάλες απώλειες καθώς επηρεάζεται όχι μόνο από την αποδοτικότητα ανά ώρα, αλλά και από τη διάρκεια και τη σύνθεση της εργασίας. Με έτος βάσης το 2029 (100 μονάδες), ο δείκτης μειώνεται απότομα ήδη από το 2010 (96,9 μονάδες) και συνεχίζει την πτωτική του πορεία τα επόμενα χρόνια: 91,2 το 2011, 87,1 το 2012, 85,6 το 2013, και 83,3 το 2014. Στην περίοδο 2015–2019, ο δείκτης κυμαίνεται κυρίως μεταξύ 82 και 86 μονάδων, δηλαδή με απώλεια περίπου 14 έως 18 ποσοσטיαίων μονάδων σε σχέση με το 2009. Το 2020 καταγράφεται η χαμηλότερη τιμή του δείκτη (76,9), λόγω των μειωμένων ωρών απασχόλησης και των αναστολών εργασίας στην πανδημία. Στα επόμενα χρόνια καταγράφεται μια περιορισμένη ανάκαμψη, αλλά το 2024 η παραγωγικότητα ανά εργαζόμενο βρίσκεται στις 82,11 μονάδες, δηλαδή περίπου 18 πο-

σοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από το 2009.

Από την άλλη, η παραγωγικότητα ανά ώρα εργασίας (όπου λαμβάνεται υπόψη η ένταση της εργασίας των εργαζόμενων, όπως η μερική απασχόληση και άλλες ευέλικτες μορφές απασχόλησης) βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα σε όλη τη διάρκεια της περιόδου, χωρίς να πλησιάσει ξανά το επίπεδο βάσης του 2009 (=100).

Πιο συγκεκριμένα, τα πρώτα χρόνια της κρίσης η πτώση είναι συνεχής: ο δείκτης πέφτει από 99,8 το 2010, στις 93,1 μονάδες το 2011, τις 87,1 μονάδες το 2012 και φτάνει έως τις 83–85 μονάδες την περίοδο 2013–2015, δηλαδή περίπου 15 έως 17 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα σε σχέση με το 2009. Από το 2016 και μετά ο δείκτης σταθεροποιείται σε ένα στενό εύρος μεταξύ **85 και 88 μονάδων** (δηλαδή περίπου απώλεια **12 έως 15 ποσοσטיαίων μονάδων** σε σχέση με το 2009), χωρίς ουσιαστική ανοδική πορεία. Το 2024 η παραγωγικότητα ανά ώρα βρίσκεται στις **85,96 μονάδες**, δηλαδή περίπου **14 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα** από το 2009, επιβεβαιώνοντας ότι η χώρα δεν έχει ανακτήσει την ανά ώρα παραγωγικότητα που είχε πριν από την κρίση.

Γράφημα 1. Πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας ανά εργατοώρα και πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας ανά εργαζόμενο (2009=100).

Πηγή: Δεδομένα από το [Greece in Numbers](https://www.kefim.org). Ίδιοι υπολογισμοί.

Η παραγωγικότητα στον πρωτογενή τομέα εμφανίζει σημαντικές διακυμάνσεις σε όλη την περίοδο. Μετά το 2009 (100), ο δείκτης κινείται αρχικά χαμηλότερα, στο 97,1 το 2010 και εν συνεχεία σημειώνει άνοδο το 2012–2013, φτάνοντας μέχρι τις 108,1

μονάδες (υψηλό +8 ποσοστιαίες μονάδες). Από το 2014 έως το 2020 κινείται σε ένα εύρος περίπου 95–107 μονάδων, αντανakλώντας την ασταθή επίδοση του κλάδου. Το 2022 καταγράφεται νέο υψηλό στις 113,4 μονάδες πριν υποχωρήσει προσωρινά το 2023.

Το 2024 η παραγωγικότητα βρίσκεται στις 97,93 μονάδες, δηλαδή περίπου 2 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από το 2009, δείχνοντας επιστροφή σε επίπεδα κοντά στη βάση αλλά χωρίς μακροχρόνια βελτίωση.

Η βιομηχανία παραμένει σχετικά κοντά στο επίπεδο βάσης του 2009 τα πρώτα χρόνια της κρίσης (100,4 το 2010 και 99,2 το 2011). Ένα σύντομο διάστημα ανάκαμψης εμφανίζεται το 2012–2013 με άνοδο πάνω από 102–105 μονάδες, όμως από το 2014 έως το 2020 ο δείκτης υποχωρεί σταθερά, κινούμενος κυρίως μεταξύ 89 και 96 μονάδων. Το 2022 η παραγωγικότητα ξαναπέφτει (90,47), πριν παρουσιάσει άνοδο το 2024 στις 98,71 μονάδες, δηλαδή μόλις 1,3 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από το επίπεδο του 2009. Συνεπώς σήμερα ο κλάδος δείχνει να βρίσκεται ουσιαστικά πολύ κοντά στην προ κρίσης παραγωγικότητά του.

Οι κατασκευές παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη και βαθύτερη πτώση μεταξύ όλων των κλάδων. Ο δείκτης πέφτει απότομα το 2010–2012 (92,36 → 75,93 → 65,41), φτάνοντας το 2014 στις 51,97 μονάδες. Στην περίοδο 2015–2018 παραμένει πολύ χαμηλά, μέσα στο εύρος 47–64 μονάδων (–53 έως –36). Από το 2019 ξεκινά μια αργή ανοδική πορεία, με σημαντική επιτάχυνση μετά το 2021, και το 2024 η παραγωγικότητα φτάνει στις 87,38 μονάδες. Παρά τη μεγάλη ανάκαμψη από τα χαμηλότερα επίπεδα της προηγούμενης δεκαετίας, ο κλάδος δεν έχει ακόμη πλησιάσει τα προ κρίσης επίπεδα.

Στον τομέα του εμπορίου, των μεταφορών, της διαμονής, και της εστίασης παρατηρούμε επίσης καθοδική πορεία μετά το 2009: 98,3 μονάδες το 2010, 91,4 μονάδες το 2011, 87,4 μονάδες το 2012, και περίπου 80–90 μονάδες έως το 2015. Μετά το 2016, η πτώση εντείνεται, με τον δείκτη να κυμαίνεται μεταξύ 58 και 77 μονάδων την περίοδο 2017–2021. Μικρή ανάκαμψη εμφανίζεται μετά το 2021, αλλά το 2024 ο δείκτης βρίσκεται στις 61,47 μονάδες, που σημαίνει ότι ο τομέας παραμένει 38,5 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από το επίπεδο του 2009. Πρόκειται για τον κλάδο με τη μεγαλύτερη μόνιμη υστέρηση σε παραγωγικότητα.

Ο κλάδος της ενημέρωσης και της επικοινωνίας βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με το 2009 για όλη την επόμενη δεκαετία. Το 2010 ο δείκτης πέφτει στο 92,6, συνεχίζει στο 85,5 το 2011, στο 84,1 το 2012 και σταδιακά φτάνει ακόμη και στο

61,78 το 2018. Η περίοδος 2019–2022 φέρνει μερική άνοδο, με επιδόσεις που κυμαίνονται ανάμεσα στις 62–76 μονάδες. Το 2024 ο δείκτης βρίσκεται στις 78,72 μονάδες, δηλαδή περίπου 21 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από το 2009. Ο κλάδος βελτιώνεται μετά το 2020, αλλά δεν έχει ανακτήσει την προ κρίσης δυναμική του.

Ο κλάδος των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών παρουσιάζει έντονη αστάθεια. Σε σχέση με τη βάση των 100 μονάδων του 2009, η παραγωγικότητα κινείται αρχικά ελαφρώς χαμηλότερα (96,4 το 2010), πέφτει στο 86,4 το 2011 και φτάνει το 2012 στο ιστορικό χαμηλό των 62,39 μονάδων. Ακολουθεί ανάκαμψη την περίοδο 2013–2019 με τιμές γύρω στις 75–113 μονάδες, με κορύφωση το 2017 (113,5). Τα τελευταία χρόνια παραμένει σε επίπεδα άνω των 100 μονάδων, και το 2024 η παραγωγικότητα βρίσκεται στις 107,08 μονάδες. Είναι ένας από τους λίγους κλάδους που έχουν ξεπεράσει ξεκάθαρα το προ κρίσης επίπεδο.

Ο κλάδος των επαγγελματικών και διοικητικών υπηρεσιών υποχωρεί πολύ απότομα μετά το 2009. Από τις 79,93 μονάδες το 2010, πέφτει στις 70,68 το 2011, στις 63,03 το 2012 και στο ιστορικό χαμηλό των 49,38 μονάδων το 2014. Την περίοδο 2015–2020 ο δείκτης κινείται κυρίως μεταξύ 50 και 58 μονάδων. Μια πιο σταθερή ανάκαμψη ξεκινά μετά το 2021 και το 2024 η παραγωγικότητα φτάνει στις 62,82 μονάδες, δηλαδή 37 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα σε σχέση με το 2009. Παρά την άνοδο των τελευταίων ετών, ο κλάδος παραμένει ένας από τους πιο αδύναμους παραγωγικά.

Από τα παραπάνω προκύπτει πως ο κλάδος που υπέστη τη μεγαλύτερη ζημιά στη διάρκεια της κρίσης ήταν οι **κατασκευές**, οι οποίες από το επίπεδο βάσης του 2009 (100) κατέρρευσαν μέχρι και τις **47,14** μονάδες το 2017, σημειώνοντας τη βαθύτερη πτώση παραγωγικότητας από όλους τους κλάδους – περίπου **–52,9 ποσοστιαίες μονάδες** σε σχέση με το 2009. Αντίθετα, ο κλάδος που έχει ανακάμψει περισσότερο μέχρι σήμερα είναι οι **χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες**, οι οποίες από το χαμηλό των **62,39** μονάδων το 2012 έχουν φτάσει στις **107,08** μονάδες το 2024, καταγράφοντας μια συνολική μεταβολή περίπου **+71,6** ποσοστιαίων μονάδων από το χαμηλότερο σημείο τους.

Γράφημα 2. Πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας ανά εργαζόμενο ανά τομέα (2009=100).

Πηγή: Δεδομένα από το [Greece in Numbers](https://greekstats.gov.gr/). Ίδιοι υπολογισμοί.

Η παραγωγικότητα της εργασίας ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης

Στο Γράφημα 3 παρουσιάζεται η πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας ανά απασχολούμενο για το σύνολο των επιχειρήσεων και για τα επιμέρους μεγέθη επιχειρήσεων σε σχέση με το 2009 (2009=100). Ο δείκτης παρουσιάζει έντονες διαφορές ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης, με τη χαμηλότερη απόδοση να εντοπίζεται σταθερά στις πολύ μικρές μονάδες.

Οι επιχειρήσεις με 1 έως 9 εργαζόμενους εμφανίζουν τη μικρότερη παραγωγικότητα καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο, έχοντας υποστεί τη μεγαλύτερη απώλεια και τη μικρότερη ανάκαμψη: Το 2014 αγγίζουν το ιστορικό τους χαμηλό (42,96), ενώ ακόμη και το 2023 παραμένουν στο 84,74, δηλαδή πολύ κάτω από το επίπεδο βάσης του 2009.

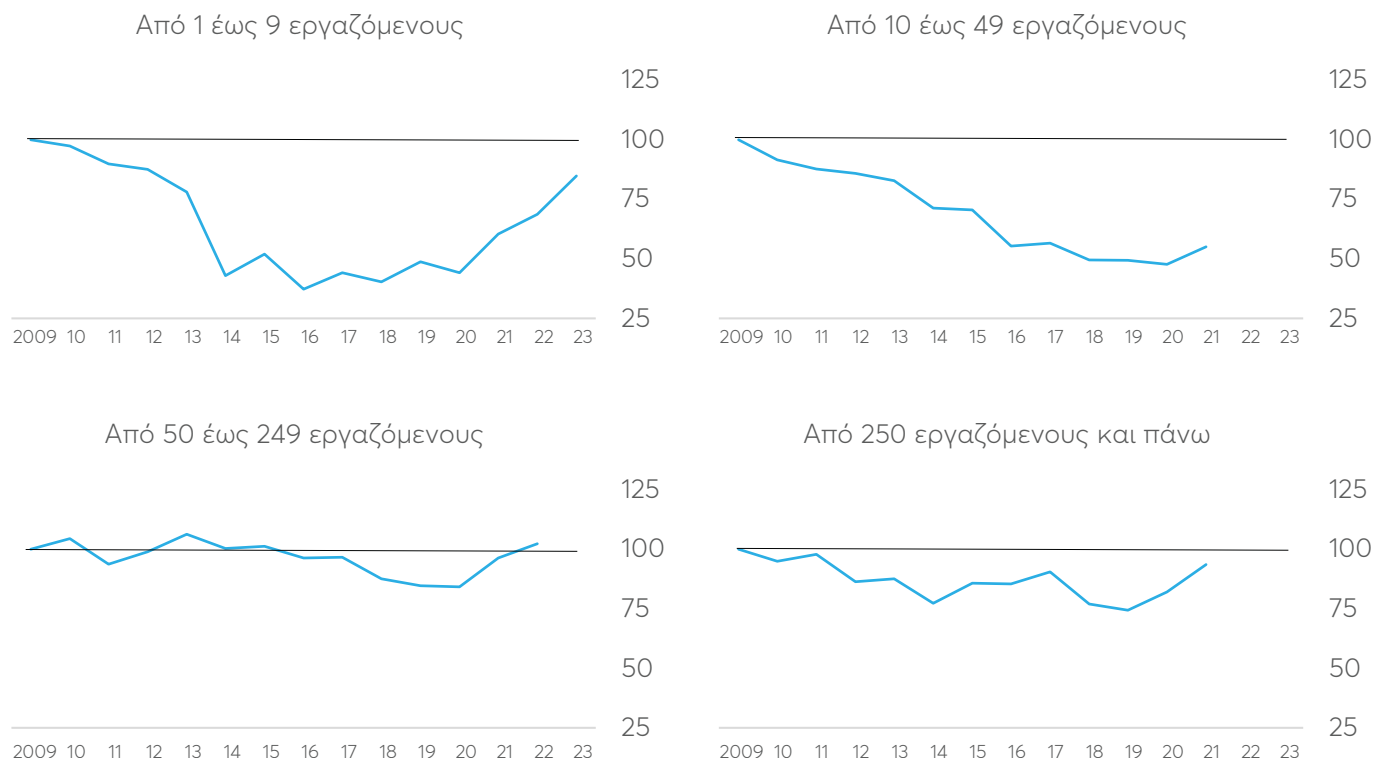
Λίγο υψηλότερα βρίσκονται οι επιχειρήσεις με 10

έως 49 εργαζόμενους, οι οποίες επίσης κινούνται σε χαμηλή ζώνη παραγωγικότητας. Η πτώση τους κορυφώνεται το 2020 (47,62), και παρά τη μερική ανάκαμψη, το 2023 βρίσκονται μόλις στο 67,17, μακριά από τη βάση των 100 μονάδων του 2009.

Ακολουθούν οι επιχειρήσεις με 50 έως 249 εργαζόμενους, οι οποίες διατηρούν σημαντικά καλύτερες επιδόσεις. Σε αρκετές χρονιές της δεκαετίας (2010, 2012–2015) υπερβαίνουν τη βάση των 100 μονάδων, ενώ το 2022 φτάνουν τις 102 μονάδες.

Οι πολύ μεγάλες επιχειρήσεις (250+ εργαζόμενοι), αποτελούν την πιο παραγωγική κατηγορία σε όλη την περίοδο, αν και υπέστησαν σημαντική πτώση το 2014 (77,28). Στην συνέχεια, ανέκαμψαν έντονα και το 2023 βρίσκονται στις 93,55 μονάδες. Παρότι δεν έχουν επιστρέψει πλήρως στο επίπεδο του 2009, παραμένουν η κατηγορία με την υψηλότερη παραγωγικότητα σε σύγκριση με όλες τις υπόλοιπες ομάδες επιχειρήσεων.

Γράφημα 3. Πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας (ανά απασχολούμενο) για το σύνολο των επιχειρήσεων και για τα επιμέρους μεγέθη επιχειρήσεων, (2009=100).

Πηγή: Δεδομένα από το [Greece in Numbers](https://grecenumber.com/). Ίδιοι υπολογισμοί.

Το μέγεθος της επιχείρησης αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την παραγωγικότητα, καθώς έχει βρεθεί μια σταθερή και ισχυρή σχέση ανάμεσα στο μέγεθος της επιχείρησης και στο επίπεδο παραγωγικότητας, με τις μεγάλες εταιρείες να υπερéχουν ξεκάθαρα των μικρότερων. Πιο συγκεκριμένα, σε μελέτη του ΟΟΣΑ το 2025⁸ διαπιστώθηκε πως οι επιχειρήσεις με πάνω από 250 εργαζόμενους παράγουν περίπου διπλάσιο προϊόν ανά ώρα σε σχέση με εκείνες των 10–19 εργαζομένων, ενώ είναι κατά 75% πιο παραγωγικές από τις μεσαίες επιχειρήσεις και περίπου κατά ένα τρίτο πιο παραγωγικές από όσες απασχολούν 100–249 άτομα.⁹ Στην Ευρώπη, οι πολυεθνικές –ανεξαρτήτως προέλευσης– εμφανίζονται συστηματικά πιο παραγωγικές από τις υπόλοιπες επιχειρήσεις. Η μελέτη σημειώνει πως στη μεταποίηση, το χάσμα μεταξύ μεγάλων και μικρών επιχειρήσεων είναι ακόμη πιο έντονο, ειδικά σε χώ-

ρες όπως η Τουρκία και η Ελλάδα, όπου οι μικρές μεταποιητικές μονάδες υπολείπονται σημαντικά.¹⁰ Στις υπηρεσίες, οι διαφορές παραγωγικότητας ανά μέγεθος είναι ασθενέστερες: σε ορισμένες χώρες μικρές επιχειρήσεις και startups ξεπερνούν τις μεγάλες, αξιοποιώντας την ευελιξία, την εξειδίκευση και τα άυλα περιουσιακά στοιχεία (όπως R&D και πατέντες) που τους επιτρέπουν να αυξάνουν τον κύκλο εργασιών χωρίς ανάλογη αύξηση κεφαλαίου ή προσωπικού. Συνολικά, η εικόνα υπογραμμίζει πως το μέγεθος παραμένει σημαντικός αλλά όχι αποκλειστικός παράγοντας παραγωγικότητας, με τον κλάδο και τη δομή της οικονομίας να επηρεάζουν καθοριστικά τα αποτελέσματα.

Η μελέτη του ΟΟΣΑ φαίνεται να επιβεβαιώνεται και στην ελληνική περίπτωση. Στο Γράφημα 4 παρουσιάζεται η πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας (ανά απασχολούμενο) για τα επιμέρους μεγέ-

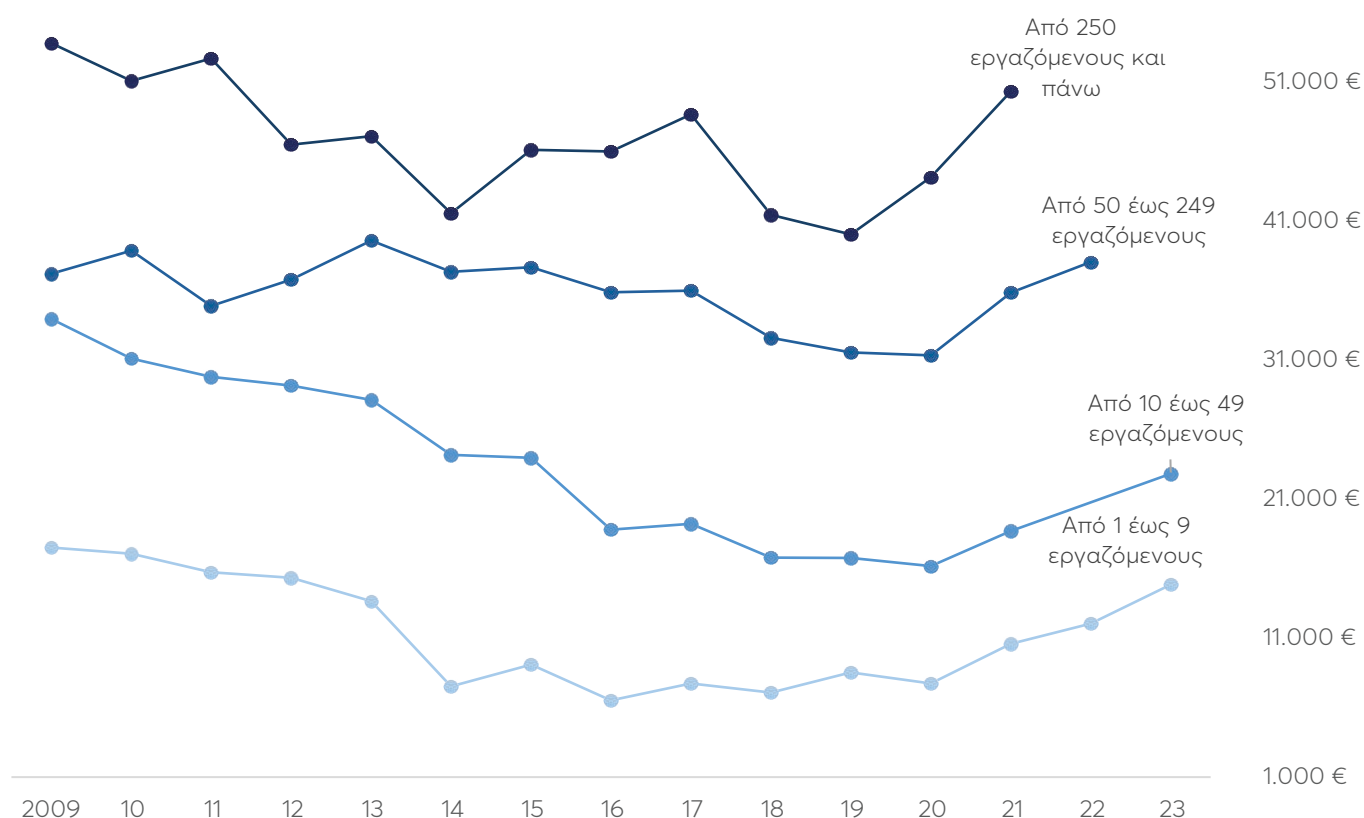
8 OECD (2025), *OECD Compendium of Productivity Indicators 2025*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/b024d9e1-en>.

9 Παρότι αυτή η τάση είναι σχεδόν καθολική, υπάρχουν εξαιρέσεις όπως το Λουξεμβούργο, όπου οι πολύ μικρές επιχειρήσεις εμφανίζουν υψηλότερη παραγωγικότητα από τις μεγαλύτερες. Ιρλανδία και Νορβηγία καταγράφουν τα μεγαλύτερα χάσματα παραγωγικότητας, κάτι που στην πρώτη περίπτωση συνδέεται με την ισχυρή παρουσία πολυεθνικών υψηλής παραγωγικότητας, ενώ στη δεύτερη οφείλεται κυρίως στην εξόρυξη πετρελαίου και φυσικού αερίου.

θη επιχειρήσεων σε ευρώ, δηλαδή σε απόλυτες τιμές. Οι μεγάλες επιχειρήσεις με πάνω από 250 εργαζόμενους παραμένουν σταθερά οι πιο παραγωγικές, με την πραγματική παραγωγικότητα να φτάνει περίπου τις 51.000 ευρώ ανά εργαζόμενο το 2023, παρουσιάζοντας μάλιστα σημαντική ανάκαμψη τα τελευταία δύο χρόνια. Οι επιχειρήσεις με 50–249 εργαζόμενους σταθεροποιούνται γύρω στις 41.000 ευρώ, ενώ ακολουθούν οι επιχειρήσεις με 10–49 εργαζόμενους που κινούνται γύρω στις 31.000 ευρώ ανά εργαζόμενο.

Το χάσμα μεταξύ των μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων γίνεται ακόμη πιο εμφανές στα πολύ μικρά μεγέθη: επιχειρήσεις με 1–9 εργαζόμενους παραμένουν καθηλωμένες σε επίπεδα κοντά στις 11.000 ευρώ, παρουσιάζοντας οριακή βελτίωση μόνο μετά το 2021. Η διαφορά ανάμεσα στις πολύ μικρές και στις πολύ μεγάλες επιχειρήσεις ξεπερνά πλέον τις 40.000 ευρώ ανά εργαζόμενο, γεγονός που δείχνει πως η ελληνική οικονομία λειτουργεί με δύο σχεδόν παράλληλους άξονες παραγωγικότητας.

Γράφημα 4. Πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας (ανά απασχολούμενο) για τα επιμέρους μεγέθη επιχειρήσεων σε ευρώ.

Πηγή: Δεδομένα από το [Greece in Numbers](https://www.greeceinnumbers.gr/). Ίδιοι υπολογισμοί.

10 Αντίθετα, σε χώρες όπως η Ιαπωνία, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις της μεταποίησης συγκλίνουν πολύ περισσότερο με τις μεγάλες.

Η συμβολή κάθε κλάδου στην οικονομία σήμερα

Το Γράφημα 5 παρουσιάζει την προστιθέμενη αξία κάθε τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ελλάδα σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ-27 για το 2024. Στις κατασκευές, η Ελλάδα εμφανίζει πολύ χαμηλή προστιθέμενη αξία, μόλις 1,9% του ΑΕΠ, έναντι 4,9% στην ΕΕ-27. Μάλιστα, η Ελλάδα έρχεται τελευταία ανάμεσα και στις 27 χώρες. Στις τέχνες, τη διασκέδαση και την ψυχαγωγία,¹¹ η Ελλάδα βρίσκεται στο 3,0%, οριακά πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (2,8%).

Η προστιθέμενη αξία στον τομέα της ενημέρωσης και επικοινωνίας για την Ελλάδα βρίσκεται στο 3,2% του ΑΕΠ, έναντι 4,9% της ΕΕ. Αντίθετα, στον πρωτογενή τομέα, η ελληνική οικονομία καταγράφει ένα ποσοστό της τάξης του 3,8%, πολύ υψηλότερο από το 1,6% της ΕΕ-27.

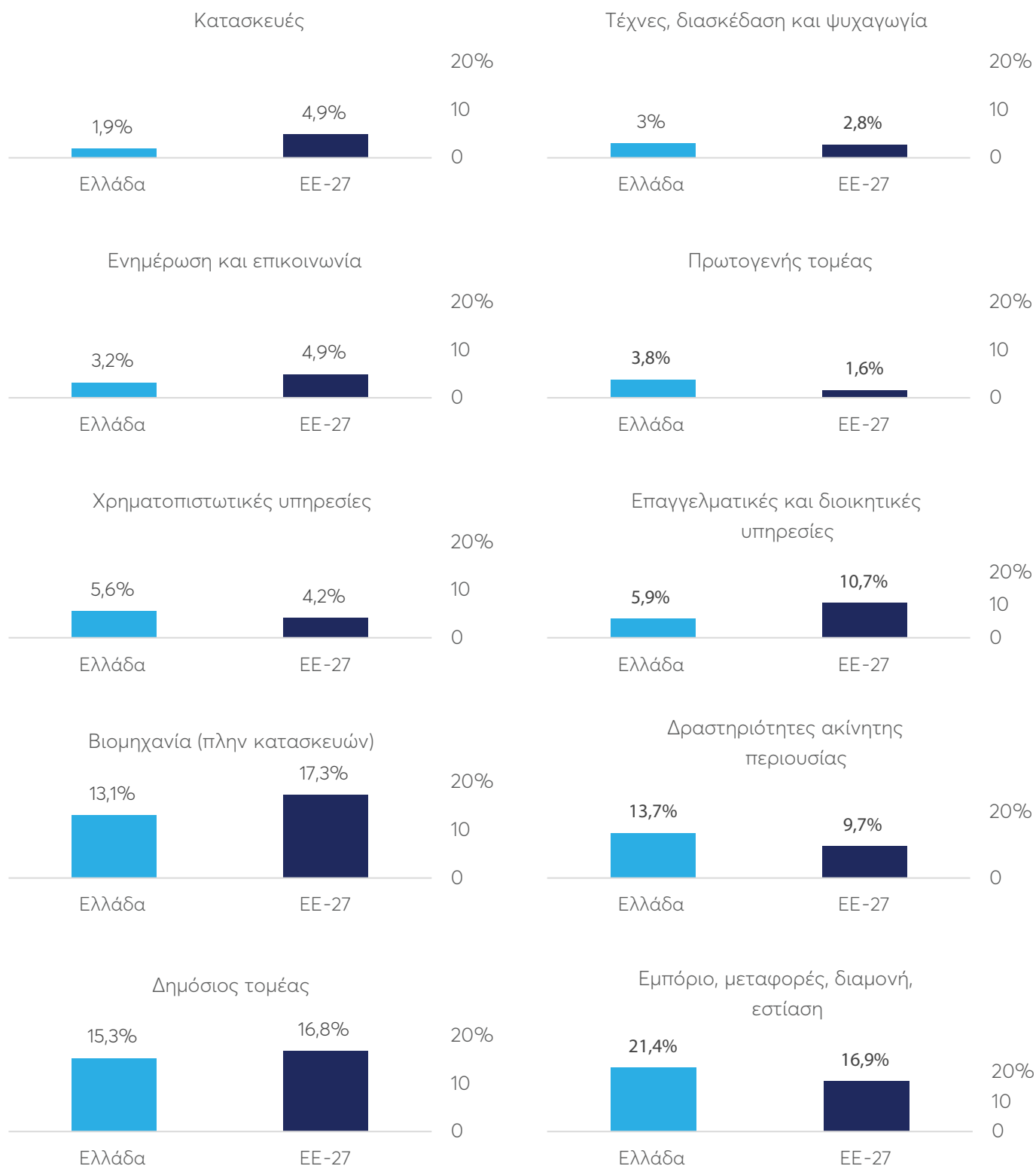
Στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, η προστιθέμενη αξία στην Ελλάδα βρίσκεται στο 5,6% του ΑΕΠ, αρκετά πάνω από το 4,2% της ΕΕ. Αντίθετα, στις επαγγελματικές και διοικητικές υπηρεσίες, η Ελλάδα βρίσκεται στο 5,9%, πολύ χαμηλότερα από το 10,7% της ΕΕ-27, σημειώνοντας και εδώ τη χαμηλότερη τιμή ανάμεσα στα κράτη-μέλη.

Στη βιομηχανία (πλην κατασκευών), η προστιθέμενη αξία στην Ελλάδα βρίσκεται στο 13,1% του ΑΕΠ, χαμηλότερα από το 17,3% της ΕΕ. Στις δραστηριότητες ακίνητης περιουσίας, όμως, βρίσκεται στο 13,7% έναντι 9,7% στην ΕΕ.

Στον δημόσιο τομέα, η προστιθέμενη αξία στην Ελλάδα βρίσκεται στο 15,3% του ΑΕΠ, λίγο χαμηλότερα από το 16,8% της ΕΕ. Αντίθετα, στον μεγάλο τομέα του εμπορίου, των μεταφορών, της διαμονής και της εστίασης, η Ελλάδα σημειώνει την τρίτη υψηλότερη επίδοση στην ΕΕ με 21,4%, πολύ ψηλότερα από το 16,9% της ΕΕ-27.

¹¹ Συμπεριλαμβάνονται: άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών· μη διαφοροποιημένες δραστηριότητες παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών από νοικοκυριά για ίδια χρήση, δραστηριότητες εξωχώριων οργανισμών και φορέων

Γράφημα 5. Προστιθέμενη αξία ως % του ΑΕΠ για Ελλάδα και μέσο όρο ΕΕ-27, το 2024.

Πηγή: Eurostat (https://doi.org/10.2908/NAMA_10_A10). Ίδιοι υπολογισμοί.

Στο Γράφημα 6 παρουσιάζεται η διαφορά της προστιθέμενης αξίας ανά τομέα στην Ελλάδα από το 2019 έως το 2024, σε ποσοστιαίες μονάδες, αποτυπώνοντας τον βαθμό που κάθε κλάδος ενισχύθηκε ή υποχώρησε ως προς την συμβολή του στο ΑΕΠ την τελευταία πενταετία.

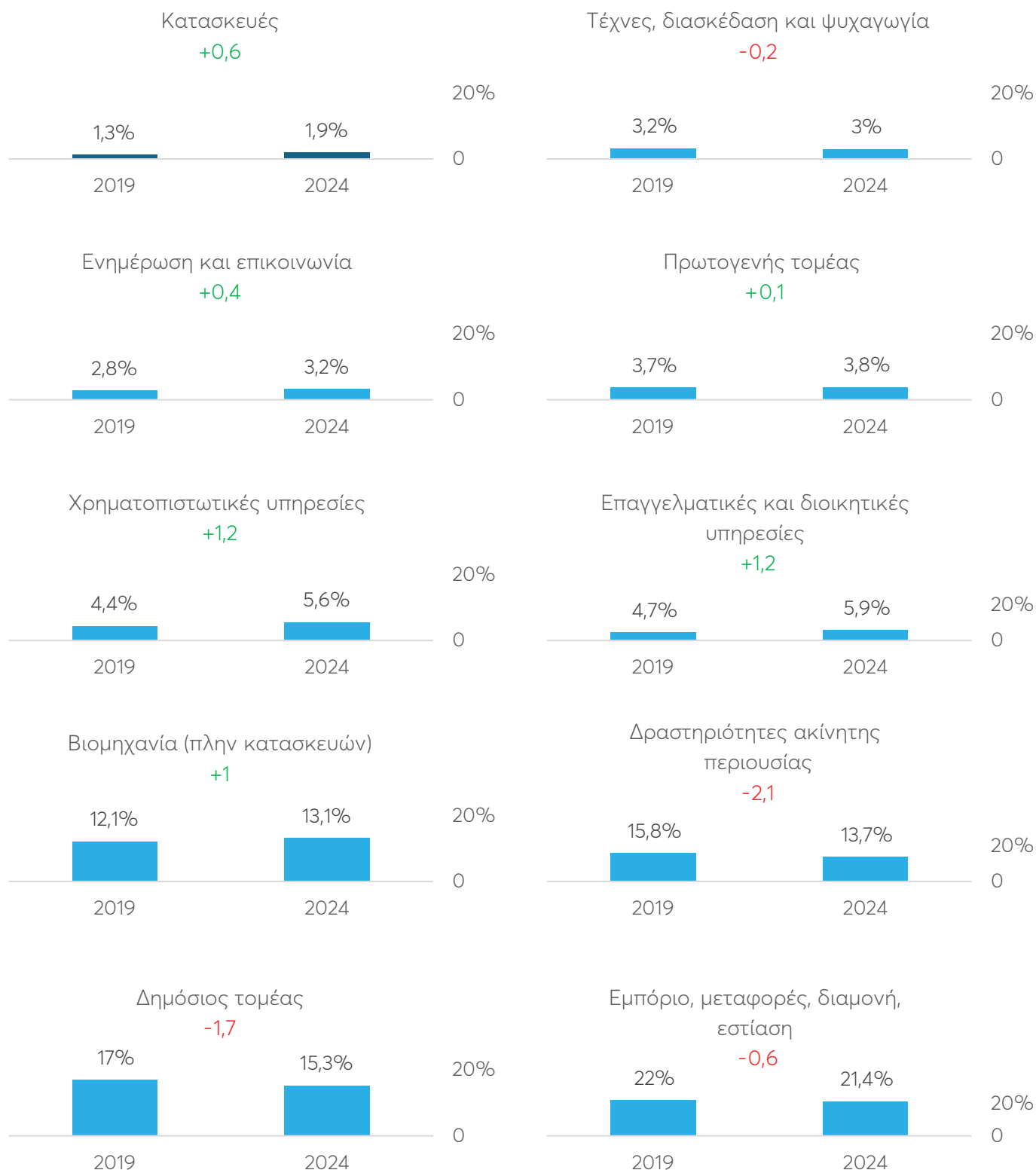
Στις κατασκευές, η προστιθέμενη αξία αυξάνεται από το 1,3% στο 1,9%, δηλαδή άνοδος +0,6 ποσοστιαίων μονάδων, καταγράφοντας μια σαφή ανάκαμψη του κλάδου. Αντίθετα, στις τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία υπάρχει οριακή πτώση από 3,2% σε 3% (-0,2). Στην ενημέρωση και επικοινωνία, η συμμετοχή στο ΑΕΠ ενισχύεται από 2,8% σε 3,2% (+0,4), ενώ στον πρωτογενή τομέα η μεταβολή είναι μικρή αλλά θετική, από 3,7% σε 3,8% (+0,1).

Πιο έντονες είναι οι αυξήσεις σε υπηρεσίες υψηλής προστιθέμενης αξίας. Οι χρηματοπιστωτικές

υπηρεσίες ανεβαίνουν από 4,4% σε 5,6% (+1,2), ενώ αντίστοιχη αύξηση +1,2 σημειώνεται και στις επαγγελματικές και διοικητικές υπηρεσίες, που ανεβαίνουν από 4,7% σε 5,9%. Η βιομηχανία (πλην κατασκευών) παρουσιάζει αύξηση από 12,1% σε 13,1% (+1,0), υποδηλώνοντας μια σταδιακή ενίσχυση της μεταποίησης.

Στον αντίποδα, οι μεγαλύτερες μειώσεις εμφανίζονται στις δραστηριότητες ακίνητης περιουσίας, όπου το ποσοστό πέφτει από 15,8% σε 13,7%, δηλαδή -2,1 μονάδες, την πιο έντονη πτώση του διαγράμματος. Στον δημόσιο τομέα καταγράφεται επίσης σημαντική υποχώρηση από 17% σε 15,3% (-1,7). Στον τομέα εμπόριο, μεταφορές, διαμονή και εστίαση, η συμμετοχή μειώνεται από 22% σε 21,4% (-0,6), αν και ο κλάδος παραμένει από τους ισχυρότερους της ελληνικής οικονομίας.

Γράφημα 6. Διαφορά προστιθέμενης αξίας ως % του ΑΕΠ για Ελλάδα από το 2019 στο 2024.

Πηγή: Eurostat (https://doi.org/10.2908/NAMA_10_A10). Ίδιοι υπολογισμοί.

Συμπεράσματα

Η παραγωγικότητα της εργασίας αποτελεί σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της μακροχρόνιας αύξησης των εισοδημάτων. Ωστόσο στην Ελλάδα η παραγωγικότητα της εργασίας συνεχίζει να υστερεί σημαντικά σε σχέση με τα προ κρίσης επίπεδα, εξηγώντας σε έναν βαθμό την υστέρηση και των εισοδημάτων.

Παρά τις θετικές προβλέψεις της έκθεσης ΕΣΥΠ και ΚΕΠΕ, οι δείκτες που αποτυπώνουν την πραγματική πορεία της παραγωγικότητας δείχνουν ότι η χώρα δεν έχει ανακτήσει τα επίπεδα του 2009. Η παραγωγικότητα ανά ώρα εργασίας το 2024 βρίσκεται περίπου 14% χαμηλότερα από το 2009, ενώ η παραγωγικότητα ανά εργαζόμενο είναι ακόμη χαμηλότερα, περίπου 18% κάτω από το επίπεδο βάσης του 2009.

Η επίδοση ανά εργαζόμενο δείχνει κατακόρυφη πτώση στα πρώτα χρόνια της κρίσης, με τον δείκτη να κατακυλά από τις 96,9 μονάδες το 2010 σε μόλις 83,3 το 2014, ενώ το 2020 φτάνει στο ιστορικό χαμηλό των 76,9 μονάδων λόγω της πανδημίας. Αντίστοιχα, η παραγωγικότητα ανά ώρα εργασίας μειώνεται σταθερά την περίοδο 2010–2015 και σταθεροποιείται μετά το 2016 γύρω στις 85–88 μονάδες, χωρίς ουσιαστική επαναφορά στο επίπεδο βάσης.

Σε κλαδικό επίπεδο, η εικόνα είναι ιδιαίτερα ανομοιογενής. Ο πρωτογενής τομέας εμφανίζει μεγάλες διακυμάνσεις, η βιομηχανία παραμένει κοντά στο επίπεδο του 2009 (έτος βάσης = 100 μονάδες), ενώ οι κατασκευές παρουσιάζουν τη βαθύτερη πτώση, αγγίζοντας το 2014 τις 51,97 μονάδες.

Ο κλάδος εμπορίου–μεταφορών–εστίασης παραμένει σε μόνιμα χαμηλή τροχιά (61,47 το 2024), ενώ η ενημέρωση–επικοινωνία επίσης δεν έχει ανακάμψει. Αντίθετα, οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες αποτελούν τον μοναδικό τομέα που υπερβαίνει σαφώς το προ κρίσης επίπεδο, φτάνοντας τις 107,08 μονάδες το 2024.

Ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα που προκύπτει από τα στοιχεία αυτά είναι ότι οι διεθνώς εμπορεύσιμοι κλάδοι (πρωτογενής τομέας και βιομηχανία) επηρεάστηκαν σε μικρότερο βαθμό σε

σχέση με τους μη εμπορεύσιμους (κατασκευές, εμπόριο, ενημέρωση, υπηρεσίες).

Το γεγονός αυτό πιθανότατα οφείλεται στο ότι η πτώση της παραγωγικότητας στους τελευταίους δεν σχετίζεται τόσο με την ποσότητα των προϊόντων ή υπηρεσιών που παράγονται ανά ώρα εργασίας, όσο με τη μείωση της τιμής στην οποία διατίθενται. Με απλά λόγια, στους διεθνώς εμπορεύσιμους κλάδους οι τιμές και κατ' επέκταση η παραγωγικότητα παρέμειναν σχετικά σταθερές επειδή υπήρχε η δυνατότητα εξαγωγών, ενώ στους μη εμπορεύσιμους κλάδους οι τιμές και κατ' επέκταση η παραγωγικότητα υποχώρησαν λόγω της κρίσης.

Παράλληλα, η παραγωγικότητα διαφοροποιείται σημαντικά ανάλογα και με το μέγεθος της επιχείρησης. Οι πολύ μικρές επιχειρήσεις (1–9 εργαζόμενοι) παραμένουν οι λιγότερο παραγωγικές, ενώ οι μεγάλες και πολύ μεγάλες εμφανίζουν υψηλότερους δείκτες σε όλη την περίοδο. Συνολικά, η ελληνική οικονομία παρουσιάζει μια σταδιακή μερική ανάκαμψη, αλλά εξακολουθεί να υπολείπεται σαφώς του επιπέδου παραγωγικότητας του 2009, κάτι που περιορίζει τη δυνατότητα διατηρήσιμης αύξησης των εισοδημάτων.

Τα στοιχεία αποκαλύπτουν μια από τις πιο δομικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, η οποία βρίσκεται στον έντονο κατακερματισμό της επιχειρηματικής βάσης και την αδυναμία των μικρών επιχειρήσεων να αυξήσουν την παραγωγικότητά τους.

Η απόσταση από τις μεγάλες επιχειρήσεις όχι μόνο παραμένει μεγάλη, αλλά σε ορισμένες περιόδους διευρύνθηκε, περιορίζοντας έτσι την ικανότητα της οικονομίας να συγκλίνει με τα ευρωπαϊκά επίπεδα παραγωγικότητας και να χτίσει βιώσιμη αναπτυξιακή δυναμική.

Στην συνεισφορά κάθε κλάδου στην οικονομία, η Ελλάδα σημειώνει χαμηλά ποσοστά προστιθέμενης αξίας στο ΑΕΠ σε κατασκευές, ενημέρωση–επικοινωνία και επαγγελματικές/διοικητικές υπηρεσίες, αλλά υψηλά στον πρωτογενή τομέα, στις δραστηριότητες ακινήτων και ειδικά στο εμπόριο, τις μεταφορές, τη διαμονή και την εστίαση.

Στα πεδία αυτά μάλιστα, το μερίδιο στο ελλη-

νικό ΑΕΠ παραμένει ιδιαίτερα αυξημένο σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Από το 2019 στο 2024 η ελληνική οικονομία ενισχύει σταδιακά τον ρόλο των υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας και της μεταποίησης, ενώ καταγράφει αισθητές υποχωρήσεις σε τομείς που είχαν υπερμεγέ-

θη παρουσία στο παρελθόν, όπως τα ακίνητα και ο δημόσιος τομέας. Οι διαφορές αυτές καταδεικνύουν μία ήπια πραγματική μετατόπιση του παραγωγικού μοντέλου προς πιο διαφοροποιημένες πηγές ανάπτυξης, χωρίς ωστόσο, σημαντικές αποκλίσεις.

Το Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών είναι η κύρια ανεξάρτητη, μη κρατική, μη κομματική φιλελεύθερη δεξαμενή σκέψης στην Ελλάδα. Έχει τη νομική μορφή της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας και έδρα την Αθήνα. Το όραμά μας είναι μια Ελλάδα πρότυπο οικονομικής και κοινωνικής ελευθερίας που παρέχει στους πολίτες της τη δυνατότητα να δημιουργήσουν και να επιδιώξουν τα όνειρα και τις φιλοδοξίες τους. Ο σκοπός του Κέντρου Φιλελεύθερων Μελετών είναι να αυξήσει την επιρροή των φιλελεύθερων προτάσεων και ιδεών στον δημόσιο διάλογο και την πολιτική. Το έργο του περιλαμβάνει ερευνητικά προγράμματα, εκδόσεις και εκδηλώσεις που έχουν ως επίκεντρο την αύξηση της ατομικής ελευθερίας για κάθε πολίτη.

Οι απόψεις που δημοσιεύονται στο κείμενο εκφράζουν τους συντάκτες του και όχι απαραίτητα τον οργανισμό.

ΚΕΝΤΡΟ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Τζωρτζ 5, 10682, Αθήνα

T: +30 210 5238373

www.kefim.org

info@kefim.org

[facebook.com/kefim.org](https://www.facebook.com/kefim.org)

x.com/kefim_org

[gr.linkedin.com/company/centerforliberalstudies](https://www.linkedin.com/company/centerforliberalstudies)

[youtube.com/kefim](https://www.youtube.com/kefim)